

הערות ומראה מקומות פרק הישן

דף כ' ע"ב

תוד"ה הישן - "ומצינו למימר דשמואל לטעמי דמכשיר בפ"ק תחתונה בשאין עליונה עשרה". יל"פ כוונתם עפ"י המבואר לעי שם דפליגי אם צריכים "יכולה לקבל כרים וכסתות", וכ' הרי"ף דר"י ורבנן לטעמייהו דפליגי אם סוכה דירת קבע בעינן ע"ש, ומבואר דלשמואל לכו"ע צריכים גובה עשרה טפחים וע"כ ה"ט דפחות מעשרה אפי' דירת עראי לא הוי, ולכו"ע צריכים עכ"פ דירת עראי. ולכן שפיר כ' התוס' כאן דאינה גובה עשרה לכו"ע אמרינן לא אתי אוהל דאינו דירה כלל ומבטל אוהל שהוא דירה.

ועי' גרי"ז שכי' בדעת הרמב"ם דאליבא דרבנן ל"צ שם דירה כלל בסוכה, ולפ"ז אי' לוי' כנ"ל. אמנם יש הרבה ראיות מכמה ראשונים דלא ס"ל כן. ועי'ע בזה לעי' שם.

שם - ובריי"ף כ' הטעם שאסור לישן תחת הסוכה משום דהו"ל סוכה תחת סוכה. ובבעה"מ תמה ע"ז שהטעם בזה מבואר משום שאינו יושב בסוכה כיון שאוהל מפסיק, וכ"כ הריטב"א והר"ן. ועכצ"ל כן דאילו מדין סוכה תחת סוכה צריך שיהא צלתה מרובה מחמתה כדמבואר לעי' שם. ועי'ע במלחמות בזה.

בד"ה ראיתם - "ובירושלמי תני וכו' דהא הכא גבי סוכה מיחו בידו חכמים למישב בסוכה". עי' מש"כ מהרש"א בפשט דבריהם. ובריטב"א ור"ן מק' דאין טעם שימחו חכמים בזה, ע"ש ובערל"י מש"כ בזה.

בא"ד - "ומשני דרוצה היה לשמוע דברי חכמים". עי' ערל"י שהק' מגמ' כתובות דף כ"ח ע"א שכי' דאסור ללמד תורה לעבד, ועי' מגי' שם.

רש"י ד"ה מעשה בטבי - "ועבדים פטורים מן הסוכה דמ"ע שהזמ"ג נשים פטורות". ובגמ' להלן דף כ"ח ע"ב (הובא בתוס' להלן דף כ"א ע"ב) מבואר דאי משום הא היו נשים חייבות בסוכה, רק שיש מיעוט מיוחד לפטור נשים. עי' רש"י שתי' בזה עפ"ד המל"מ.

בד"ה בידי אדם - "מתכוין לעשות אוהל". כוונתו מבואר לבאר הטעם גבי מדבך אבנים וסוואר של קורות דשם הדבר בא ע"י מעשה אדם רק שלא נתכוונו לעשות אוהל. ועי'ע מפרשי המשניות פ"ג אהלות. ועי'ע בזה להלן דף כ"א ע"ב.

דף כ"א ע"א

ומביאין נשים עוברות ויולדות שם - בערל"י הק' דמשמע שהביאו הרבה עוברות, וק' דא"צ הרבה כיון שלא היו כשרים אלא עד בני ח' כמש"כ רש"י, ולא היו עושים כ"כ הרבה מי חטאת בזמן קצר זה.

עוד העיר הערל"י שלא חששו שמא נטמאו האמהות בעיבורן, וע"כ משום דעובר אינו נטמא בכך מדין טהרה בלועה. ובאחרונים דנו בזה, עי' מג"א יו"ד סי' שמ"ג שכי' בשם הרוקח דאשת כהן מעוברת יכולה ליטמא למת, משום ספק ספיקא עובר זכר ספק נקבה וספק נפל. ותמה המג"א שם שלא כ' טעמא דטהרה בלועה. עי'ע בזה אב"מ רס"י פ"ב והג' חלקת יואב על מנ"ח מצוה רס"ג ואיכ"מ.

רש"י ד"ה ומביאין - "עד שיהיו בני שבע ובני שמונה שנים מגדלין אותן ולא יותר שלא ראו קרי". עי' ריטב"א שכי' דלא חששו לראי' בלי הרגשה כיון שאינו מטמא כמו בנדה. ועי'ע ערל"י.

בד"ה והרי דלת - "מן הקרקע עד הדלת". יל"פ כוונתו דצריכים גם בגובה כמלא אגרוף כמו ברוחב, כמו גבי שיעור טפח באוהל דצריך טפח על טפח. ויש להעיר למה נקט רש"י דוקא גובה, ועוד דלכאורה התינוק יושב מעל השור ולא כנגד האויר, וא"כ ע"כ האוהל הוא מתחת לשור. ועי'ע ערל"י.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

תוד"ה ועל גביהן - "וקו' דמטה משני משום דהוי אוהל עראי". עיי' מהר"ם שנדחק בזה. ובערלי"נ כי לפרש בפשיטות עפ"ד רש"י בע"ב בד"ה נוהגין שפ"י קו' הגמ' שם דאוהל עראי לאו שמי' אוהל, ועי'ז אמר ר"א בגמ' שם שוורים שאני דמגינים על הרועה ע"ש.

בא"ד - "דאהל זרוק לא שמי' אהל לחוץ בפני הטומאה מצי למימר דס"ל כר"י דאמר בשמעתין לא היו מביאין דלתות אלא שוורים שכריסותיהן רחבות". עיי' פנ"י שכי' דאין לתלות ד"ז בדין אוהל זרוק, שהרי מ"ד לא שמי' אוהל הוא רק לחומרה (ולכו"ע אין לסמוך על זה לקולא ולומר אוהל זרוק אינו מביא את הטומאה), ולכן במעשה פרה דכולו חומרא כמש"כ רש"י ותוס' כאן אין להחמיר בזה.

דף כ"א ע"ב

רש"י ד"ה נוהגין - "אלמא אוהל עראי לאו אוהל הוא". לפ"ז צ"ל דקו' הגמ' הוא דגם שוורים הם אוהל עראי ואינו אוהל אע"ג דיש בהם כמו אגרוף. וברש"י הק' דהו"ל לרש"י לפרש קו' זו כהמשך לדי' הגמ' לפני זה, דגם מטה אינה עשויה בידי אדם כיון דאינו מתכוין לעשות אוהל (כנ"ל גבי מדבך אבנים). וכע"ז פי' הערלי"נ בגמ'. ונר' ליישב דזהו קו' הגמ' אח"ז שכי' "שאני מטה דלגבה עשויה" ומק' שוורים נמי וכו' ומת' דמגינה על המנעלים וסנדלים. ועיי' רש"י שם.

בד"ה שאין לה קבע - "ר"י לטעמי דאמר סוכה דירת קבע בעינן". הרי"ף ושי"ר פסקו כר"י. ובעה"מ חולק, ובערלי"נ כי דכ"ה דעת הרמב"ם. ועיי' שהק' במש"כ רש"י דר"י לטעמי, דא"כ הו"ל לגמ' לפרש. עוד הק' דבגמ' אביי דן בד' ר"י, ואילו לעי' דף ז' ע"ב אביי עצמו העמיד ד' ר"י בשיטה דדירת קבע בעינן, וא"כ אין הלכה כמותו. ועיי' דבלא"ה יש לחוש לדי' ר"י אליבא דמ"ד משום "מעמיד" ע"ש.

ובראב"ד בהשגות על הרי"ף כי טעם אחר במחלו' ר"י ורבנן, דפליגי אם מסכך ע"ג כרעי המטה הו"ל כמחיצה דאינה עומדת ברוח מצוי' כיון דצריך לכרעי המטה. וברמב"ן במלחמות כי הטעם דהוי דירה סרוחה לדי' הירושלמי הובא בתוס' כאן דמיירי בפחות מעשרה.

ועיי' ברא"ש שכי' דמ"ד "משום שאין לה קבע" עיקר וכפ"י הירושלמי הנ"ל, והק' לפ"ז מ"ט דרבנן להכשיר באינה יכולה לעמוד בפני"ע, ומכאן זה כי דאה"נ לפ"ז לא פליגי רבנן בזה ור"י מפרש רק ד' ת"ק. ובערלי"נ כי דרש"י לא פי' בגמ' דידן כד' הירושלמי משום דא"כ הו"ל איכא בינייהו מטה י' ע"ש.

בד"ה שמעמידה - "ואע"פ שלא למדנו פסול אלא לסכך הואיל ועיקרו של סכך אלו מעמידין הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה". אחרונים מבארים בזה דסכך טפל למעמיד שלו, ולכן נדון כל הסכך כסכך פסול מעיקר הדין, עיי' קר"י. אמנם במלחמות ובהשגות הראב"ד ובר"ן שם מבואר דפסול מעמיד הוא רק גזירה דרבנן, עיי' בסמוך.

תוד"ה שאין לה קבע - "לפי סברא זו מצינו למימר דפליגי נמי בסוכה שבראש העגלה וגריס וכו' ולקמן בפירקין (דף כג.) בראש העגלה גבי פלוגתא דר"ג ור"ע וכו' דבראש העגלה נמי פליגי". עיי' ר"ן שכי' לחלק בזה דשם גבי עגלה קרקע הסוכה מטלטל עמה וכה"ג אין חסרון קבע ע"ש.

בא"ד - "והא דמודה ר"ג בראש הספינה דכשרה היכא דיכולה לעמוד ברושא"מ וכו' אע"ג דמטלטלת עיי' הספינה שאני ספינה דאורחא בהכי וחשיבא קבע אע"ג דמטלטלת וכו' ומיהו ק' דלקמן (דף כג.) דפסיל ר' יהודה סוכה ע"ג בהמה וכו' תיפו"ל משום דמטלטלת ע"י בהמה ואינה קבע". עיי' ערלי"נ שכי' בזה דגם ע"ג בהמה יש לתרץ שהדרך לעשות כן כמש"כ ביוסיפון שהיו נלחמים בבתים שע"ג בהמות

הערות ומראה מקומות פרק הישן

ופילים, וכל כה"ג חשיב קבע כמש"כ התוס' כאן לענין ע"ג ספינה. וע"ש מש"כ ליישב עוד עפ"ד התוס' להלן בסמוך שם שמפרשים ההיא דע"ג בהמה שסמך הסכך ע"ג יתידות ולא ע"ג הבהמה.

שם - והנה בראשונים הק' מסוגיות אלו דסומך ע"ג אילן וע"ג בהמה גם למ"ד בטעמא דר"י מפני שמעמידה ע"ג פסולי סכך. ובראב"ד שם מת' בזה עפ"ד הנ"ל דכ"ז רק משום גזירה וכה"ג ל"ש הגזירה כיון שאין הדרך לסכך בהם. אמנם ברמב"ן ור"ן שם הק' בזה דמ"מ מההיא דע"ג אילן ק' דדרך לסכך בו. [ובסומך הסכך ע"ג נדבך אבנים וטיט וכדו' כשר מה"ט דלא שייך בזה הגזירה כיון דלא שכיח לסכך בו.]

ותי' שם באו"א דמיירי כשלא סמך הסכך ע"ג האילן והבהמה כ"א על הדפנות, וכל כה"ג כשר משום שזה "מעשה קרקע בעלמא" ואי"ז מעמיד. ובריטב"א כ' בשינוי לשון דהו"ל "מעמיד דמעמיד" וכשר. וע"ש שמבארים בזה ד' אביי בגמ' כאן "ל"ש אלא סמך אבל סיכך ע"ג המטה כשר" ע"ש.

עוד שם - והנה בשו"ע סי' תרכ"ט סעי' ח' פסק להתיר לסמוך הכלונסאות שמעמידים את הסכך ע"י מסמרים. ובמג"א ובבהגר"א שם כ' שזה גם אליבא דש"י שפסקו טעם דמעמיד (ולא רק אליבא דהרא"ש שפסק טעמא דקבע), ואעפ"כ כשר כה"ג משום דהו"ל רק "מעמיד דמעמיד". והביאו שם רא"י לזה מד' הריטב"א הנ"ל כאן שכי' כלשון הזה. וידועים ד' החזו"א בסי' קמ"ג סק"ב שחולק בזה וס"ל שלא התירו מעמיד דמעמיד כ"א בכה"ג שהוא "מעשה קרקע בעלמא" כלשון הרמב"ן והר"ן הנ"ל, דהיינו רק במקום שהדפנות נסמכות על דבר הפסול לסכך, אבל לסמוך את הכלונסאות ע"י מסמרים ל"מ לענין פסול מעמיד, והמחבר שהתיר ס"ל כד' הרא"ש שלא חייש לטעם זה ע"ש.

והנה רש"י בשבת דף קנ"ד (הובא בתוס' להלן דף כ"ב סוע"ב) פי' בההיא דאילן דמיירי שסמך הסכך על גבי האילן ממש ע"ש. ובחזו"א שם הק' דא"כ הדרא קו' לדוכתא דהו"ל מעמיד (ולא נקט כד' הראב"ד הנ"ל משום דלא שכיח לסכך בו ע"ש). ותי' החזו"א די"ל דעצים מחוברים שאני שזה מין סכך כשר וכה"ג לא גזרו מעמיד. וכוונתו מבואר דגזירת מעמיד הוא משום שמא יבא לסכך בו, ולכן במסכך ע"ג המחובר כשר משום שבד"ז אילו סיכך בו באופן הרגיל לא היה מחובר כלל וכשר לכתחילה.

דף כ"ב ע"א

תוד"ה קנה - "משמע לפי' דכשיש בין זה לזה ג' פסולה משום דהוי חמתה מרובה מצלתה ולא יתכן שכיון דאי קיימה חמה בראש כל אדם היתה צלתה מרובה אין לפסול משום חמה הבא מן הצד באלכסון". עי' ריטב"א לעי' דף ב' שכי"כ בשם התוס'. ועוד כ' שם שבימי ניסן אין החמה עומדת בראש כל אדם. ועי' בזה בערל"נ. וע"ע קר"נ אות ט' שכי' בדעת בעל העיטור בע"ב דלא כד' התוס'.

וביישוב ד' רש"י, עכצ"ל דאין לפרש כוונת דבריו כפשטן דכה"ג הוי "חמתה מרובה" ע"י חמה הבא מן הצד וכמו שהבינו התוס', דא"כ גם בפחות מג' שיש לבד ל"מ כלום, שהרי אין לבד מועיל לענין "צלתה מרובה" דאילו שכן יכשר סוכה ע"י כמה קנים תוך ג' זמ"ז וצ"ע. ע"ע בזה להלן בע"ב בשם הרא"ש.

ואולי יש לפרש שגם רש"י מודה לדין חמה מן הצד, אלא דס"ל דכה"ג שקנה עולה וקנה יורד אין זה נחשב אויר מן הצד, כיון שהגג עולה ויורד והוי כאילו שהגג משפע ועולה ומשפע ויורד ולכן לא חשיב צלתה מרובה, אבל ע"י לבד חשיב כאילו כל הגג סתום ומה שיש אויר נחשב כאילו שבא מן הצד וצ"ע.

יש בגוגו טפח כשרה דאמרינן חבוט רמי - כ"פ ברמב"ם פ"ה הכ"א "ואם היה ברוחב זה העולה טפח או יתר אע"פ שהוא גבוה יתר משלשה טפחים רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד".

הערות ומראה מקומות פרק הישן

ומסיים שם "והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד". וע"ש בלח"מ שהק' שהרמב"ם לא כ"כ לענין סוגיא דחבוט רמי בעירובין דף ט' גבי קורה במבוי.

ובגר"ח שם האריך בזה, וכי שהרמב"ם כ"כ דוקא בסוכה, וטעמו משום דל"ש לבד אחרי חבוט רמי (כ"מ ברש"י בעירובין שם סוע"ב), ובסוכה יש דין שאויר פוסל אפי' בכ"ש לולי דין לבד (כמש"כ לעי' דף י"ח ע"א מדי הגר"ח כאן), ולכן אילו היה אפי' מקצת אויר אחרי חבוט רמי כל הסוכה פסולה.

וע"ע בהג' חזו"א ע"ד הגר"ח שם, שכי' שיש להעמידו כה"ג שאין האויר ע"פ כולה דכה"ג ל"צ דין לבד כלל כדמבואר בתוס' לעי' שם. וע"כ פי' שם ד' הרמב"ם שם באו"א, שצריך שיהיו הסככים תוך ג' זל"ז כדי שיחשב סכך אי' ע"ש. [וע"ע מה שדנו שם בענין לבד דקורה אם צריך שיהא תוך ג' באלכסון].

דף כ"ב ע"ב

רש"י ד"ה כאן מלמעלה - "והא דדייקנן כי הדדי כשרה נקט שיעורי' מלמטה שחמה וצל שוין בידוע שהקנים רחבים מן האויר". מבואר בדבריו שצריך שניהם גם רוב צל דלמטה וגם רוב קנים למעלה, ע"י רש"ש. וברא"ש כי "נתנה הלכה שיהא צלתה מרובה", ואילו מדי' רש"י לעי' בריש מכילתין מבואר דפסול חמתה מרובה הוא משום דאילו חמתה מרובה הצל בטל בסכך, משמע דל"צ שיהא צלתה מרובה דוקא. וכ"מ בהג' הראב"ד על הרי"ף כאן שכי' דל"צ כ"א מע"מ צל ואויר ע"ש.

וע"ע מש"כ בזה הרמב"ן במלחמות והר"ן, ומבואר בלשונם שדין צל אינו דין נפרד מדין מחיצת הסכך כמש"כ בדי' הרא"ש, אלא דע"י שהחמה מרובה דיינן להסכך כאילו שפרוץ יותר מן העומד ע"ש וצל"ע.

תוד"ה כזווא - "והק' ר"ת דר"פ גופי' דהכא אית לי' בפ"ק דעירובין דפרוץ כעומד מותר". וברא"ש תי' בזה (הו"ד למעלה) דל"מ פרוץ כעומד בסוכה שהרי "ניתנה הלכה שיהא צלתה מרובה", ומש"כ הגמ' לעי' דף ט"ו ע"א במתני' דמקרה סוכתו בשפודין לדון ענין פרוץ כעומד בסכך, היינו דוקא בסכך פסול אבל באויר לא כיון דצריך צל כנ"ל. וע"ש ראיתו שצריכים "צל" בסוכה דאל"כ אמאי ל"מ קנה קנה תוך ג"ט זל"ז מדין לבד. וכוונתו בזה מבואר שיש ב' דינים בסכך; א' - דין "מחיצה שבסכך" אשר בזה מהני לבד ופרוץ כעומד, וב' - דין "ניתנה הלכה שיהא צלתה מרובה". וצל"ע מהו מקור דין זה.

שם - ומש"כ הרא"ש דגבי שפודין מהני פרוץ כעומד צ"ב, והלא גם שם חסר "צלתה מרובה" של סכך כשר. וי"ל בזה עפ"ד הריטב"א לעי' שם דצל סכך פסול ג"כ חשיב צל. ועו"ל ע"ד ד' המהרש"א לעי' דף ט' ע"ב דכה"ג נחשב שסכך הכשר מיצל רוב כיון שבלעדו אין רוב צל (עכ"פ בזמן שסכך הכשר בא אחרי סכך הפסול) ע"ש. וע"ע ערלי"נ כאן, וצל"ע לעי' שם.

אין כוכבי חמה נראין מתוכה ב"ה מכשירין - בראשונים כי בשם הירושלמי דגם לב"ה צריך לכתחילה שיהא כוכבי חמה נראין בתוכה. וברש"ש במתני' כי שאין הדיוק מכח לשון כשרה דמשמע בדיעבד.

וע"ע ברא"ש לעי' דף ח' ע"ב שכי' בשם רבינו תם שאם עשאה עבה מאד עד שאין המטר יכול לירד בה פסולה. וכ"כ בהג' מיי' פ"ה ה"ט ובמרדכי בשמו ובפוסקים בסי' תרל"א. ומדי' רש"י לעי' שם ד"ה אמר רב חסדא משמע דכשרה כה"ג.

עמד ר"ע ועשה סוכה בראש הספינה - ע"י שפ"א שכי' לדייק בלשון המשנה "כשרה" דמשמע דגם ר"ע הכשיר רק בדיעבד באינה יכולה לעמוד ברוח דא"מ דיבשה. ודחה שם דיל"פ לשון זה דכה"ג הוא דיעבד בים משום דע"י יתבטל אח"כ ממצות סוכה כשיפול. וכי דע"כ דלא היה לו מק"א לעשות סוכתו בספינה, דאל"כ איך הביא ר"ע את עצמו למצב דע"י יתבטל אח"כ ממצות סוכה.

וע"י ערל"י שדן אם ר"ג עשה סוכה שם בספינה כיון דלדידי פסול. וכי שם דאולי עשה ר"ג בסוף הספינה דאין הרוח שולט שם כ"כ כמו בראש הספינה כמש"כ רש"י במתני', ורק ר"ע עשה בראש הספינה כיון דזה כשר לדידי. ולפ"ד צ"ע איך עשה ר"ע באופן שיפול ביו"ט ויחסר לו המצוה כד' השפ"א הנ"ל.

ור"מ הא נמי מדאורייתא מיחזי חזי' - משמע דפליגי אם כה"ג נחשב ראוי לשבעה כיון דיוצא ידי"ח בזה גם ביו"ט רק דאסור לעלות לו מדרבנן. וידוע נדון האחרונים אם "אינו ראוי מדרבנן" נחשב "אינו ראוי מדאורייתא". וע"י רא"ה וריטב"א ובהג' בסוף הגמ' שדנו בזה.

וע"י אב"נ בסי' תע"ו שהק' מכאן ע"ד הרמב"ן במלחמות ריש מכילתין שכי' דסוכה קטנה פחות מזע"ז דא"י להכניס שם שולחנו פסול גם לשינה, כיון דא"י לאכול שם משום גזירת שמא ימשך אחר שולחנו, הרי דע"י איסור דרבנן נחשב "אינו ראוי". ולהנ"ל ד"ז תלוי במחלו' בגמ' כאן וצ"ע.

ובזכרון שמואל סי' כ"ט כי לחלק בזה דלענין סוכה קטנה חכמים פסלו את הסוכה לענין אכילה, ומכח זה שפיר נחשב אינו ראוי לאכילה גם לדאורייתא, משא"כ כאן בסוכה ע"ג אילן דלכאורה לא פסלו את הסוכה רק דעל"י לסוכה כזו כרוכה באיסור דרבנן. ומורינו רה"י הג"ר רפאל זצ"ל ביאר בכוונת הרמב"ן שם דכה"ג חסר בשם דירה מכח החשש שמא ימשך בפועל, ולפ"ז קו' מעיקרא ליתא דא"י מכח הדין דרבנן כלל כ"א מצד החשש בפועל ע"ש. וע"ע ביה"ל ח"ג סי' נ"ג.

שם - וע"ע ערל"י שדן בזה מדין "אי עביד לא מהני" בדרבנן. וע"ע פמ"ג סי' תרכ"ח שדן בזה מדין מצוה הבא בעבירה בדרבנן, וצ"ע בזה בד' התוס' לע"י דף ט' ע"א ולהלן ר"פ לולב הגזול ואיכמ"ל.

רש"י ד"ה לא כלום היא - "דאפי' דירת עראי לא הויא". משמע בדבריו דכה"ג פסול מדין עראי. וצ"ע בזה מד' הגמ' להלן דף כ"ד ע"ב שכי' דמחיצה הזזה ברוח לאו מחיצה היא (וצ"ל דכה"ג נחשב אינה עומדת ברוח), ומשמע שם שזה דין במחיצת הסוכה, וה"ה בכהת"כ בדיני מחיצה. ובגרי"ז (הו"ד לע"י ר"פ) כי בדעת הרמב"ם דרבנן דר"י ל"צ שם דירה כלל ואפי' דירת עראי, וכי שם דדין מחיצה שאינה עומדת ברו"מ הוא פסול לכו"ע מדין מחיצה ולא מדין דירת עראי. וע"ע בעמק ברכה.

תוד"ה ולא - "אלא באהל מאי אריא משום גולל תיפול משום שהקבר סתום ותניא בנוזר פי' כהן גדול (דף ג:) או בקבר זו קבר סתום דאמר' טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת". ע"י פנ"י שכי' שד' התוס' הם לשי' שכי' בב"ב דף ק' ע"ב דל"מ פותח טפח אא"כ יש פתח לטומאה לצאת, ובלא"ה הו"ל קבר סתום, ואדרבה זה מרבה טומאה שהרי בלי הטפח היה טומאה בוקעת רק כנגד הטמאה ממש ועכשיו שיש טפח הטומאה מתפשטת בכל האהל ובוקעת ועולה כנגד כולו. וע"ש שכי' בשי' רש"י והרמב"ם דא"צ מקום טפח ליציאת הטומאה. וע"ע במהרש"א פסחים דף ט' ע"ב שתלה בזה גם מחלו' רש"י ותוס' שם.

רש"י ד"ה ולא אדעתי - "אינו נותן לב לתקנה דאינו ניכר". כוונתו מבואר דאילו היה ניכר היה אפשר לתקנה ומשום כך לא היו מתקנין איסור מחיצה בזה. אלא דצ"ע דהתינח בפיל המדובר כאן שאינו ניכר כ"כ כמש"כ רש"י אבל בבהמה אחרת שנופל ארצה ל"ש ד"ז. ועי' שעה"מ פ"ד סוכה ה"ז שהביא שמדייק בדי' רש"י לעי' בע"א בד"ה שמא תמות שכי' "הבהמה ביו"ט ותפול ואין כאן דופן ונמצא בטל ממצות סוכה", ומבואר שהחשש בכל בהמה הוא שיפול ביו"ט ולא יוכל לתקנו. והקי' שם דלמ"ל תרוייהו. ובערלי"ן לעי' שם כי ליישב דטעם זה ל"מ כ"א ליו"ט עצמו אבל בחול המועד הו"ל להתיר, אבל כיון דלענין פיל אינו ניכר ויש לחוש של שלא יתן על לב, לכן אסרוה גם לימי חוה"מ.

ועוד העירו בזה (עי' ערלי"ן בע"א) שלכאורה חשש מיתה במחיצת סוכה אינו דומה לחשש מיתה דכהת"כ שהרי כאן צריך חשש נוסף דלאו אדעתי, וא"כ מאי מקי' הגמ' להלן קי' דר"י שלא חשש למיתה בסוכה אדר"י שחשש במק"א. ולהנ"ל לק"מ כיון דפסול בהמה הוא גם בשאר בהמות, ובזה ל"ש טעם זה אלא הטעם הוא משום שמא יפול ביו"ט ויתבטל ממצות סוכה, וע"כ דר"י לא חשש גם לזה.

בד"ה אומר שני לוגין - "וכגון שהגיע לילי שבת [אן] אין עמו כלים טהורים להפריש לתוכן תרומה ומעשר". מבואר בדבריו שני מהלכים, או דמיירי בער"ש רק שלא היה לו כלים להפריש לתוכם, או דמיירי שכבר קידש היום ולכן א"י להפריש. ובתוס' כי דע"כ מיירי בע"ש בין השמשות ולא ששכח עד שקידש היום (כמהלך האי' הנ"ל), דא"כ אפילו לקרות לו שם אסור כדמוכח בכמה דוכתי דאין תקנה לטבל בשבת לאכול בלי איסור ע"ש. ועי' בערלי"ן שדחה ראיתם בזה, וכי' דס"ל לרש"י דמותר.

ועוד כי התוס' דכמו"כ ע"כ דלא מיירי בער"ש (כפי' הב' הנ"ל), דא"כ הול"ל מע"ש בצפוננו או בדרומו ויחללנו וישתה כמש"כ גבי דמאי. וכי' הערלי"ן דדבריהם לשי' שכי' אח"כ לחלוק על רש"י בפ"י ומיחל ושותה, שהתוס' פי' דהיינו מתחיל ושותה כיון דס"ל דאסור לחלל מע"ש בשבת, אבל רש"י פי' ומיחל מעשר שני שהוא יכול לחללו בתוכו על מעות שיש לו בתוך ביתו ע"ש.

תוד"ה עשרה מע"ר - "ל"ד דכבר הפריש מן המאה שני לוגין לתרומה גדולה ונמצא חסר מהנך עשרה ותשעה מעשר של שני לוגין וכו' ועוד י"מ משום דחטה א' פוטרת את הכרי אינה ממעטת את המעשר אפי' כשמרבה בתרומה וג"ז לא יתכן כלל". עי' ריטב"א שכי' הטעם בזה משום שכיון שהוסיף בתרומתו חל שם תרומה על הכל וא"כ אינו בכלל החשבון למעשר. וע"ע בערלי"ן שכי' הטעם בזה משום שכבר שיערו חכמים א' מחמישים וא"כ ע"כ אינו יכול למעט.

בד"ה ר"מ - "משמע הכא דר"מ אית לי' ברירה וכו' ותימה דבפ' יש בכור משמע דמספקא לי' לר"מ אם יש ברירה". עי' ערלי"ן שכי' ליישב בזה עפ"ד ר"ת הובא בתוס' בב"מ דף פ"ח ע"א שהלוקח אחר מרוח חייב במעשרות רק מדרבנן (וע"ש שי' הריב"ם להיפך) וא"כ כאן שלקח יין שכבר נגמר מלאכתו א"כ לשי' ר"ת הו"ל רק מדרבנן, ובביצה דף ל"ז ע"ב פסק הגמרא דבדאורייתא אין ברירה אבל בדרבנן יש ברירה.

בא"ד - "וי"ל דשאני הכא שמברר בדבריו כשאומר שאני עתיד להפריש". ידועים ד' הראשונים בגיטין דף כ"ה שהאריכו כמה שיטות בד"ז. ועי' בזה מערכת הקנינים להגרש"ש סי' א' וסי' ט"ז ואיכמ"ל.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

דף כ"ד ע"א

כל מחיצה שאינה עשוי בידי אדם אינה מחיצה - בשפת אמת הק' שלפי טעם זה ה"ה דאילן פסול למחיצה כיון שאינו עשוי בידי אדם, וא"כ ק' נימא איכא בינייהו אילן. והביא שם ד' התוס' בעירובין דף ט"ו בד"ה תל דדוקא בבע"ח דא"א לעשותן ע"י אדם פוסל ר"מ משא"כ בתל ונקע ע"ש, וכי שכ"מ בכמה משניות דבור עמוק י' רה"י הוא, ודוחק לאוקמא דלא כר"מ. וכ"ד בלשון רש"י כאן שכי' אין בידו לנפחו.

דף כ"ד ע"ב

רש"י ד"ה בין האילנות - "בארץ ולא סמכה עליהן אבל הן דפנותיה". כוונתו מבואר דכבר תנא מתני' לעי' דף כ"ב ע"ב סוכה בראש האילן כשרה ואין עולין לה ביו"ט, ולכן כי לחלק דכאן לא סמכה עליהן ואילו לעי' שם עשה הדפנות ע"ג האילן (כמש"כ רש"י שם) ואסור לעלות לה ביו"ט משום משתמש באילן. ובתוס' לעי' שם הובא פרש"י בשבת שהסכך נסמך על האילן, ולכן אסרו לעלות לה ביו"ט משום גזירה שמא יניח חפציו על הסכך ובזה משתמש באילן. וכע"ז כי בגמ' כאן דמתני' קמ"ל דלא גזרינן בדפנות. וצ"ל דסכך גרע טפי דחוששין שישתמש בסכך הנסמך ע"ג אילן, משא"כ בדפנות שהם אילן. וע"ע ברש"י. **שם** - והנה בראשונים לעי' דף כ"א ע"ב דנו (הו"ד שם) לחלק בין דין זה לדין סיכך ע"ג כרעי המטה דר"י פוסל שם. ומבואר שם דלמ"ד טעמא דר"י משום קבע אי"ז שייך אילן, ולמ"ד משום מעמיד תי' מקצת ראשונים שזה רק גזירה וכאן לא גזרו כיון דלא שכח. וכבר כתבנו שם שדי' רש"י שם משמע שדין מעמיד הוא מעיקר הדין משום שנחשב כאילו כל הסכך פסול.

ולד' הראשונים שם שכי' דמייירי כשאינו נסמך על האילן א"ש. אמנם מד' רש"י בשבת הנ"ל מבואר דמייירי כשהסכך נסמך על האילנות (וכי' שם לפסול רק משום שישים חפציו על הסכך). וצ"ל שכ"כ רק אם לרבנן או לר"י למ"ד קבע. וע"ע מש"כ למעלה שם בשם החזו"א דגם לפי הצד שפסול מעמיד הוא מדינא י"ל אינו נוהג באילן כיון שזה מין סכך, ולפ"ז א"ש די' רש"י בשבת בפ"י מתני' גם כר"י למ"ד מעמיד.

דף כ"ה ע"א

מתני' - שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה - הטעם בזה מבואר מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה. והק' בפנ"י מדוע נקטה המשנה דין זה דוקא במצות סוכה והלא זה כלל בכהת"כ. ומת' שם דזה חידוש דדין זה שייך באכילה חוץ לסוכה כיון דיש בזה איסור לאכול חוץ לסוכה, ופטור עוסק במצוה וכו' הוא רק במצות ולא באיסורים, וקמ"ל מתני' דכיון שנפטר ממצות סוכה מדין עוסק במצוה וכו' שוב אי"כ איסור כלל ע"ש. וידועים די' המנ"ח ועוד אחרונים שדנו באיסור זה ואיכמ"ל.

ועי' ערל"נ שהביא קו' פנ"י, וכי' לישיב בזה באו"א דמתני' נקט סוכה משום דקמ"ל בזה דשלוחי מצוה פטור גם בשעת חנייתן כמש"כ רש"י במתני' (ולהלן יבואר הטעם בזה), ומבאר שם דכוונת רש"י דכ"מ במתני' עצמה (וכידוע שרש"י אינו כותב דינים כ"א בנוגע לפשט), מדקתני שלוחי מצוה דומיא דמשמשי החולה שהם פטורים גם בלילה אע"פ שלילה זמן חני' לשלוחים, וסוכה הוא מצוה שנוהגת גם בלילה.

רש"י ד"ה שלוחי מצוה - "הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים". כ"כ רש"י לעי' דף י' ע"ב ולהלן דף כ"ו ע"א בד"ה שלוחי מצוה. ומק' האחרונים דלהקביל פני רבו בחג הוא רק מצוה דרבנן. ובעמק ברכה תי' בזה דע"ז ישמעו הדרשא ויקיימו בזה מצות ת"ת דאורייתא.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

אמנם באו"ש ריש הלי' ת"ת הק' במש"כ רש"י כאן "כגון ללמוד תורה", שהכלל הוא שמבטלים ת"ת לקיום מצוות כיון שהלימוד הוא ע"מ לעשות, ומת' שם עפ"ד התוס' בכתובות דף י"ז ע"א בשם הר"י מקורביל שאע"פ שמבטלים ת"ת לקיים מצוה מ"מ שימוש ת"ח שאני, וכמו"כ כאן י"ל שהיו תלמידים ההמשמשים את רבם ולכן תורה דידהו מבטל גם מצות סוכה. [ואולי י"ל לפ"ז דמש"כ רש"י "ללמוד תורה ולהקביל פני רבו" הכל אי' וצ"ע].

תוד"ה שלוחי מצוה - "ותימה אם יכולים לקיים שניהם אמאי פטורים דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מפטר בכל שאר מצוות וכו' וצ"ל דה"נ מיירי בכה"ג דאי מטרדי בקיום מצות סוכה הו' מבטל ממצוה". מבואר בדבריהם דדין עוסק במצוה וכו' הוא רק כה"ג דא"א לקיים שניהם, וכאן מיירי דאילו היו עוסקים בסוכה אפי' בחנייתן היו מתעכבים במצותן. וכ"כ הרא"ש והריטב"א.

ובר"ן כ' גדר אחר בפטור עוסק במצוה, דלעולם דין זה נוהג גם בשאפשר לקיים שניהם, אלא שרק ה"עוסק במצוה" פטור משאר מצוות, ולכן השובש ציצית ותפילין אי"ז בכלל "עוסק במצוה". ומשמע בדבריו שם דכמו"כ ההולך לדבר מצוה אפי' בשעת חנייתן הוא בכלל "עוסק במצוה".

ואולי כוונתו כד' הראב"ה הובא בהג"א ובמרדכי להלן דף כ"ו ע"א שבשעת חנייתן מתחדש כוחו לעסוק יותר במצוה. ונראה לבאר בזה דהכנה למצוה כמצוה עצמו כידוע. ועי' ריטב"א שכי' דמה"ט צריך ב' פסוקים, "בשבתך" - לשעת המצוה עצמו, "ובלכתך" - בשעת הליכה למצוה ע"ש. [וע"ש שמבאר דאילו כ' רק בלכתך היה אפ"ל דמיירי בהליכה של מצוה עצמה כמו יוצא עם הכלה או המת].

שם - ועי' ערלי"ג שכי' לדייק בד' רש"י להלן דף כ"ו ע"א בד"ה הולכים שכי' "אע"פ שאין הולכין אלא ביום ומשום דטרידים ודואגים במחשבת המצוה ובתיקוני פטורין מן המצוה", דמשמע כד' התוס' דפטור עוסק במצוה הוא רק בא"א לקיים שניהם, ולכן פ"י שהיו צריכים לעסוק במצותם ולא במצות סוכה.

וצל"ע שלכאורה יל"פ בכוונת רש"י ע"ד הר"ן הנ"ל, דעי"ז שגם בחנייתן הם טרודים בתיקון המצוה נחשב "עוסק במצוה". וכן י"ל במש"כ רש"י כאן שחתן טריד טירדא דמצוה משום שנותן לבו להיות בקי בדבר, ולכאורה אין הכוונה בזה שא"א לקיים שניהם וחייב לשים לבו להיות בקי, אלא שע"ז חשיב "עוסק במצוה" כהגדרה הנ"ל. [אלא שאין ראוי לכך מזה שהביא הר"ן ג"כ לשון רש"י, כידוע בשם רעק"א שאין להק' סתירה בד' הר"ן כה"ג שהביא ד' רש"י כלשונו, דאין ראוי מזה דס"ל כן].

שם - ובאו"ז הלי' סוכה אות רצ"ט (הוי"ד בהג"א) כ' כע"ד הר"ן, וכי' שם ראוי לזה שאם כד' התוס' הרא"ש והריטב"א הנ"ל מאי קמ"ל קרא לפטור עוסק במצוה, דפשיטא שלא יפסיק במצוותו לעסוק במצוה אחרת כשאנו יכול לקיים שניהם. וכ"ה הריטב"א עצמו כאן, וע"ש שתי' בזה דהו"א דרשות בידו להפסיק מצוה אי' בשביל מצוה אחרת גדולה הימנה קמ"ל שאסור להניח המצוה שעוסק בה. [ועוד מתרץ שם דצריך קרא דהו"א שלא יתחיל במצוה קלה דעי"ז ידחה מצוה חמורה שיגיע זמנה אח"כ כקר"ש ופסח קמ"ל דכה"ג יתחיל בקלה ויפטר מהחמורה ע"ש. וע"ע בשפ"א שכי' עוד דצריך קרא להיכא דהראשון יכול לעשות אח"כ ולא השני. וע"ע בכ"ז במהר"ח או"ז אות קס"א].

ומבואר שלד' הריטב"א (דס"ל כתוס' כנ"ל) דין עוסק במצוה פטור מן המצוה הוא איסור לעשות מצוה אחרת כל שאנו יכול לקיים שניהם. ובר"ן כאן כ' שאע"פ שדין עוסק במצוה שייך גם כשאפשר לקיים שניהם, מ"מ אי"ז כ"א "פטור" שלא חייבתו תורה לטרוח במצוה אחרת, אבל מהיות טוב אל תקרי רע להפסיד המצוה השני' בשביל זה.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

וע"ע בקה"י ברכות סי' ט"ז שמבאר דשתי המחלו' תלויים בחקירה א' הידועה, וד' הר"ן לשי' דס"ל דדין עוסק במצוה הוא "פטור" כנ"ל, ולכן ס"ל דשייך ד"ז גם באפשר לקיים שניהם, ואילו התוס' הרא"ש והריטב"א ס"ל שזה איסור ולכן לענין חיוב המצוה הוא "אונס", ומה"ט כ' דחייב לעשות שני המצות כשיכול לקיים שניהם. וע"ע קו"ש ב"ב אות מ"ח. ועי' מ"ב סוסי' תע"ה בש"צ שהסתפק אם מברכים על עשיית המצוה כה"ג דפטורים ע"ש, ולכאורה יש לתלות נדון זה בחקירה הנ"ל שאם זה דין פטור הר"ז ככל אינו מצווה ועושה שחלקו בזה הראשונים כידוע, וכ"מ במהר"ח או"ז אות קפ"ז.

[והנה באו"ז הל' סוכה שם כ' ש"בחנייתן" הוי בכלל עוסק במצוה "אף על פי שהיו יכולין ללכת לסוכה משום דהואיל שהיו הולכים לדבר מצוה ועדיין לא הגיעו לשם הוה כמוליד אבידת בהמה להשקותה שפטור מליתן פרוטה לעני עד שישקנה כך הם שבאו לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא פטורין מן הסוכה עד שישמעו את הדרשה ויקבלו פני ריש גלותא ואע"פ שהיו יכולין ללכת לסוכה". ולכאורה מבואר בדבריו דכל שהוא בכלל "עוסק במצוה" פטור אפי' כשאין טירחא, ובזה ס"ל דלא כד' הר"ן.]

עוד שם - וע"ע ראיית הר"ן לשי' זו מדין חתן דפטור מקר"ש אע"ג דיכול להסיר טירדתו כמבואר בסוגיין, ואילו היה חייב במצוה השני' במקום שיכול לקיים שניהם היה מחיוב להסיר טירדתו ולקרוא. וצ"ע בזה שהרי בגמ' מבואר דצריך מיעוט נוסף לפטור חתן מקר"ש, וא"כ אין להביא רא"י מזה דבכ"מ פטור באפשר לקיים שניהם מדין עוסק במצוה. אמנם בד' רש"י מבואר דל"צ קרא לזה משום שיכול להסיר הטירדא, רק בגלל שאינו עושה מעשה בידים כ"א יושב בטל ע"ש. וע"ע בריטב"א שכי' דצריך קרא לפטור את החתן משום שעדיין אינו עוסק במצוה כ"א הולך לעשות מצותו ע"ש. וע"ע להלן דף כ"ו ע"א.

דף כ"ה ע"ב

וה"מ ביום ראשון דכתיב ואחריתה כיום מר - בפוסקים או"ח סי' ל"ח ויו"ד סי' שפ"ח מביאים שי' הסוברת דדין יום ראשון הוא דוקא יום המיתה והקבורה, וכי' לבאר בזה עפ"ד הרשב"א הידועים תשו' קנ"ה דרק כה"ג הו"ל יום ראשון דאורייתא. ובפוסקים שם חולקים עליו ע"ש. וע"ע בר"ן שהוכיח מגמ' במו"ק דד"ז הוא גם ביום השני, רק דבזה אמרי' מקצת היום ככולו ומתחייב מיד אחר הנץ החמה, וכ"פ בשו"ע ביו"ד שם. ומביא הר"ן ד' הרי"ף רמב"ם ורמב"ן בתורת אדם שלא כ"כ, ע"ש מה שדחו בד' הגמ' שם. ולכאורה יש לתלות בנדון הנ"ל אם דין יום ראשון דיום המיתה והקבורה הוא משום דדוקא זה דאורייתא, וא"כ זה שייך רק ביום ראשון ממש. וע"ע מנחת שלמה תנ"י סי' צ"ד.

מ"ד הואיל ואמר רבא מצטער פטור מן הסוכה האי נמי מצטער הוא - מבואר בגמ' הו"א דשייך באבל טעמא דמצטער פטור מן הסוכה. ועי' מרדכי שכי' בשם ר' אליעזר ממין גדר בפטור מצטער "שיש לו צער מן הסוכה ובצאתו ינצל דכעין דירה בעינן ואין דרך בני אדם לעמוד בדירתם בצער". וכ"פ שו"ע או"ח סי' תר"מ סוסי' ד'. וע"ע הגהת המרדכי שמביא ד' המהרי"ק שורש קע"ח שחולק בזה, והקי' ע"ז מדי' הגמ' כאן דהו"א פטור מצטער באבל אע"ג דאם יכנס לבית לא יועיל להסיר את צערו.

אמנם ברא"ש משתמט מזה ומבאר הו"א דגמ' "האי נמי מצטער הוא בישיבת הסוכה יותר מבישיבת הבית דאבל חפץ הוא להיות מתבודד ויושב במקום צער ואפילה כדי להיות טרוד בצער". הרי דס"ל כיסוד המרדכי דפטור מצטער דוקא כאשר ינצל מהצער בכניסתו לבית, ומחדש דכמו"כ באבל כניסתו לבית מוריד צערו. וכבר עמד בזה במג"א שם סק"י. ועי' ט"ז שם (הו"ד בקר"י כאן) שכי' לחלק בזה בין צער מחמת הסוכה לבין שלא מחמת הסוכה וצ"ע.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

ועי"ל בזה עפ"ד רבינו מנחם פ"ו ה"ד שכי לבאר ד' הגמ' כאן במסקנא דמה"ט לא שייך כאן פטור זה משום דכניסתו לא יצילנו מהצער כיסוד המרדכי הנ"ל. אלא שדבריו דחוקים בפ"ד הגמ' ע"ש.

שם - ועי"ע במרדכי שם שכי יסוד ידוע בשמו "ודוקא שעשה סוכתו מתחלה במקום הראוי לאכול ולשתות ולישן בה וכו' אבל עשאה מתחלה במקום הראוי להצטער באכילתו או בשתייתו או בשינה וכו' אפי' אין סכנה באכילה ושתיה אלא בשינה לא יצא י"ח כלל אפי' באכילה דהא כעין דירה בעינן כיון שא"י לעשות בה כל צרכיו אכילה ושתיה בלא צער מתחלה לא הוי סוכה כיון דלצערורי קיימא".

וצלי"ע מנין לו ד"ז. ועי' שפי"א שהק' במש"כ בסוגיין דבני החופה פטורים מסוכה משום שהם צריכים לשמוח עם החתן (ע"ע בסמוך במש"כ הראשונים בזה), ומשמע דאפי' בשינה פטורים. וכי' שם לחדש כע"ד המרדכי הנ"ל דכיון דרוב ישיבתם בבית לא יצא ידי"ח סוכה בשינה לבד דאי"ז "כעין תדורו".

אבל הכא איהו הוא דקא מצטער נפשי' איבעי לי' ליתובי דעתי' - פרש"י "חובה עליו ליישב דעתו למצוה". משמע מדבריו שלמד כוונת הגמ' דחייב לסלק הצער מעליו, ואל"כ לא יצא ידי"ח. ויל"ע דלכאורה יל"פ בזה דאינו נפטר בפטור "תשבו כעין תדורו" כה"ג שהביא את הצער על עצמו. וכע"ז מצינו בהג"א בסוגיין לענין מקיז דם שמחויב לישב בסוכה כיון שעשה כן לעצמו. ועי' רי"ף דגרס דמיבעי לי' לאותובי דעתי', דהיינו שזה נתינת טעם לזה דאבל נחשב כמצער עצמו. ועי' ריטב"א.

דף כ"ו ע"א

תוד"ה חתן פטור מקר"ש - "דטריד ושאר בני חופה חייבין ל"ל להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה כדפי' בקונטרס וק' דאי ל"ל א"כ יתחייב חתן בסוכה ומשמע דבחתן פטור יותר מת"ק". עי' מש"כ מפרשי הש"ס בביאור דבריהם. ובראשונים מק' דמ"ש חתן מכל טירדא שחייב להסיר מלבו. ועי' ר"ן שכי ליישב דעת רש"י בזה דנתחדש בקרא דחתן דאע"ג דאינו עוסק במצוה ממש אינו חייב להסיר הטירדא כיון שטרוד במצוה ולכן הו"ל כאונס.

בא"ד - "לכך נראה דקסבר חתן א"י לכיון דעתו כלל אפי' בפסוק ראשון אבל שאר בני חופה יכולין לכונן". מבואר בדבריהם דס"ל דפטור החתן הוא משום עוסק במצוה, ואעפ"כ שאר בני החופה חייבים כיון שיכולים לכונן. וזה לשיטתם שכי לעי' דף כ"ה ע"א דיכול לקיים שניהם חייבים, וכ"מ ברא"ש.

ועי' בדבריהם לעי' שם שכי שאין ללמוד פטור עוסק במצוה מחתן כיון שקשה לו להסיר הטירדא, והיינו כדי הר"ן בשי' רש"י הנ"ל דפטור החתן הוא משום הטירדא. ועכצ"ל דכוונתם שם רק להו"א, אבל למסקנא שנאמר פטור דעוסק במצוה ה"ה דחתן פטור מה"ט.

שם - והר"ן עצמו כי ג"כ דלעולם פטור החתן משום עוסק במצוה, וכ"מ בדבריו במתני' (הו"ד שם) שהביא רא"י מדין החתן שפטורים אפי' יכול לקיים שניהם. אבל בני החופה חייבים כיון דיכולים לכונן, וכל היכא שאין טירחא לקיים שניהם לא נפטר ממצוה אחרת. וד' הר"ן בזה לשי' כמש"כ לעי' שם בשמו דאפי' יכול לקיים שניהם פטור אא"כ יכול לקיים בלי טירחא ע"ש.

ועוד כי הר"ן טעמא דלא פטרו כאן משום עוסק במצוה משום דמיירי לאחר נשואין ובעילה, ואעפ"כ פטורים מתפילה ותפילין מטעם שכי רש"י, וכמו"כ פטורים מסוכה מטעמא שכי הגמ' משום שצריכים לשמוח בחופה, ובסוכה יש בזה חשש יחוד או צער החתן. ועי"ע בבעה"מ ובמלחמות וברא"ש ובקר"נ בזה.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

רש"י ד"ה תגריהן - "הלוקחין מהן כדי למכור ולהמציאן לצריך להם". ע"י מג"א על דין זה בסי' ל"ח סעי' ח' שמדייק בד' רש"י כאן דדוקא כשעיקר כוונתם לשם מצוה להמציא תפילין למי שצריך לו, אבל אם עיקר כוונתו לשם פרנסה אינו נפטר בזה מלקיים שאר מצוות, ויל"פ בזה דאייז "עוסק במצוה". וע"ע בביתאור הלכה שם מה שהק' בזה, וע"ש שכי' לחלק בזה שלא כ"כ ברש"י כ"א בכגון תגריהן דל"ח עוסק במצוה כה"ג כ"א ע"י כוונתו למצוה, אבל הכותב סת"ם שעושה מעשה מצוה ממש א"צ כוונה לזה ע"ש.

בד"ה אבל לא שינת קבע - "שמא יפיח בהן". מק' ראשונים דהול"ל מצד הדין דתפילין אסור בהיסח הדעת דמה"ט יש לאסור אפי' שינת עראי, ומת' הריטב"א והרא"ש בשם ר' יונה דלעולם אין דין שצריך שיהא דעתו על התפילין כל הזמן, אלא שלא יעשה מעשה של היסח הדעת כגון דברים בטלים וקלות ראש. אמנם דעת הרמב"ן בתורת אדם (הו"ד בטור יו"ד סי' שפ"ח) והרמב"ם פ"ד תפילין הי"ג אינו כן, ממש"כ שם דמה"ט מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו פטור מתפילין כיון שאסור להסיח דעתו, ובאופנים אלו אי"כ קלות ראש כלל ע"ש.

וע"י שג"א תשו' ל"ט - מ' שתי' בזה שיש שיעור היסח הדעת, והוא כשיעור שינת קבע. וע"ש מש"כ לפ"ז למ"ל טעמא דשמא יפיח בהן בשינת קבע ע"ש. וע"ע בהערות הגריש"א שהק' דאייז משמע בד' הרמב"ם הידועים שם הי"ד שכי' חייב אדם למשמש בתפיליו כ"ז שהם עליו שלא יסיח דעתו מהם אפי' רגע א'. ותי"י בזה עפ"ד פרי"י סי' ח' דבזמן שינה פטור מן המצות ולכן אין לחשוש להיסח הדעת בשינה.

תוד"ה תרתי - "פי' בקוני שתיים או שלש פעמים יתן לתוך פיו מורשי"ל בלע"ז ויש ספרים שכתוב בהן תרתי תלת ביעי והכל אחד". ע"י במצפ"א ובחי' ראמ"ה שכי' מקור לדבריהם עפ"ד הגמ' בעירובין דף פ' דמבואר שם דשיעור מזון סעודה ג' או ד' ביצים, ולכן כי דפחות מכשיעור היינו ב' או ג'. וע"ע ברש"ש.

דף כ"ו ע"ב

אסור לאדם ליטון ביום יותר משינת הסוס - ושוב כי "אמר אביי שנת' דמר כדרב וכו' ודדוד כדסוסיא ודסוסיא שיתין נשמי". ולכאורה משמע מכאן שדוד המלך לא ישן ביום יותר מס' נישמין, וכ"מ ברמ"א סי' ד' סעי' ט"ז. אמנם במג"א שם הק' ע"ז מד' הגמ' בברכות דף ג' ע"ב שכי' ר"ז אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס", הרי שגם בלילה לא ישן יותר משיעור זה, ומש"כ בגמ' ביום היינו האמוראים שם אבל דוד החמיר בזה גם בלילה.

וע"י ערל"נ שכי' לבאר בזה שיש ב' דינים בזה, א' - משום ביטול תורה, וב' - משום טעם מיתה. וכי' שם נ"מ בזה אם יתעורר בינתיים, דכה"ג אין בזה משום טעם מיתה אבל יש ביטול תורה. וכמו"כ טעמא דביטול תורה שייך רק ביום, ומה"ט האמוראים בגמ' כאן הקפידו בזה, ואילו בלילה שייך רק טעמא דטעם מיתה, ובזה רק דוד היה מקפיד משום שרצה לתקן חטאו של אדה"ר ע"ש.

לימא קסבר ר"י בעל קרי אסור להניח תפילין - ע"י רעק"א שהק' בזה לד' רש"י לע"י ע"א בד' ר' יעקב בד"ה וראה קרי שכי' "צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו", אי"כ מנין להגמ' דר"י ס"ל דכל בעל קרי אסור להניח תפילין. וכי' שם דאה"נ אין איסור כ"א בעודו עליו או בשעת ראי'. וע"י ריטב"א.

שם - והנה בשו"ע סי' ל"ח סעי' ד' פסק דבעל הרהור אסור בתפילין, ומקורו בירושלמי. וע"י בהערות להגריש"א שהק' ע"ז דמסוגיין מבואר דעת הבבלי שאין איסור בזה כ"א משום קרי עצמו.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

אם בא להחמיר על עצמו מחמיר - מק' בזה העולם מד' הפוסקים הידועים שהמחמיר על עצמו לישב בסוכה בשעת ירידת הגשמים נקרא הדיוט. ומקובל ליישב בזה בפשטות דל"א כן כ"א בכגון גשמים וכד' דחסר בישיבת הסוכה, משא"כ כאן בפחות מכשיעור וכדו' שיש בזה קיום ישיבת הסוכה רק שאינו מחויב ליכנס לסוכה כה"ג. אמנם יעוין בביה"ל סי' תרל"ט סעי' ז שהביא חילוק אחר בזה "דוקא במקום שיש בו צד איסור כמו במצטער דהוי חילול יו"ט (ואפי' בחוה"מ חייב לכבדו) אבל אם אינו מצטער רשאי להחמיר כמו ר"ג שהחמיר על עצמו בדלי של מים ואמר העולם לסוכה".

תוד"ה נטלו במפה - "פי' בקוני' משום נקיות ובחנם פי' כן דרבי צדוק כהן הוה וכו' והיה אוכל על טהרת תרומה וידים שניות הן ופוסלות את התרומה שזו היא אחת מי"ח דבר דבפ"ק דשבת (דף יד.). דאפי' פחות מכביצה מקבל טומאה". כוונתם דל"פ דכיון שהיה צריך נטילה משום טהרת תרומה י"ל דמה"ט אכל במפה. ולהלן בסמוך דף כ"ז ע"א הביאו ד' הגמ' בחולין ק"ז ע"ב דמבואר שם דל"מ מפה לנטילה כ"א לאוכלי תרומה (משום דכהנים זריזים), אבל בחולין בכל אדם חוששין דלמא נגע ע"ש.

ובאחרונים (עי' פנ"י ערל"נ ושפ"א) כי ליישב דקו' התוס' להלן בסמוך שם הכריחו לרש"י לוי' כד' התוס' ביומא דף ע"ט ע"ב שכי' לחלק דל"א בחולין שם כ"א בכהן הטהור שאוכל תרומה, אבל כהן האוכל חולין הר"ה כשאר בני"א דלא פלוג רבנן בתקנתם.

ועי' בפנ"י שכי' בזה שלפ"ד התוס' ביומא שם ר"צ אכל בלי נטילה, משום דס"ל כשי' ר"ת בשבת דף צ"א דפחות מכביצה אוכלים אינו מקבל טומאה רק שאינו מטמא ע"ש, וד' התוס' כאן שמחלק בזה א"ש ע"ד שי' רש"י שם דכה"ג מקבל טומאה רק שאינו מטמא.

שם - והנה בשו"ע רסי' קנ"ח כי ספק בזה אם יש ליטול ידים בפחות מכביצה, ועי' בבהגר"א שם שכי' לבאר הספק בזה משום דדין זה דפחות מכביצה מקבל טומאה הוא רק מדרבנן, ויש להסתפק אם כה"ג חייבו חכמים נטילה. ועוד כי שם דר' צדוק לשי' ס"ל דחייב נט"י בכביצה דומיא דחייב ברהמ"ז ע"ש. ועי' בב"י שם שכי' טעם אחר בזה דאפי' אינו מקבל טומאה י"ל דלא פלוג רבנן בפת.

בד"ה ולא בירך - "והא דאמר' פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מח.) שמעון בן שטח לגרמי' הוא דעבד משמע דאינו מוציא אחרים ידי"ח וכו' ל"ד גדול דרבנן לקטן דרבנן דלא מפיק דאורייתא דהא גדול אפי' לא אכל כלל היה ראוי להוציא אחרים וכ"פ שם בקונטרס". מבואר בדבריהם דקטן יכול להוציא גדול המחויב מדרבנן אם אכל כזית, אבל גדול יכול להוציא גדול המחויב מדאורייתא אע"פ שלא אכל אלא כזית מדין כל ישראל ערבין זל"ז (וצריך לאכול כזית רק משום דבלא"ה א"י לוי' שאכלנו משלו ע"ש). וידוע מחלו' רש"י ותוס' בזה בכ"מ, וכבר העיר בערוך לנר במש"כ כאן וכ"פ בקוני' שרש"י שם חולק בזה.

דף כ"ז ע"א

רא"א י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה - במאירי הק' שיש חיוב לאכול ג' סעודות בשבת, וא"כ הו"ל ט"ו סעודות. ומת' שם שהכוונה כאן לסעודות שמחויב בהם מצד הסוכה, ואילו סעודה שלישית בשבת אינה מצד הסוכה כ"א מצד השבת (וני"מ בזה במצטער שפטור מן הסוכה ומ"מ צריך לאכול סעודה שלישית בשבת, ועי' בסמוך כע"ז מד' התוס' בברכות). ועי' פנ"י ושעה"מ פ"ז ה"ז שדנו בזה.

עוד תני' במאירי דסעודה שלישית בשבת עולה לסעודת מוצ"ש. ובערל"נ דן בזה בהרחבה, והוסיף שם דאפי' אם צריך לאכול עוד סעודה במוצ"ש, מ"מ א"צ כ"א כזית דל"צ סוכה (כע"ד הר"ן הובא בסמוך).

הערות ומראה מקומות פרק הישן

ועיי' מג"א סי' תקס"ט סק"ה שהביא רא"י מכאן דאין חיוב סעודה שלישית ביו"ט. ולכאורה לפי תי' המאירי הנ"ל מתורץ גם רא"י זו. אמנם יעוין בחשק שלמה שכי ליישב קו' המאירי באו"א, דאה"נ מש"כ י"ד סעודות היינו חוץ מלילה הראשונה דמודו בזה חכמים. ולפי"ז אי"ש ראית המג"א דא"כ יש כאן ט"ז. [ואולי כוונת המג"א להביא רא"י מד' המאירי ואחרונים הנ"ל שלא הזכירו סעודה שלישית ביו"ט].

תוד"ה אי בעי - "ומשמע הכא דביו"ט לא הוי חובה ואי בעי לא אכיל כלל וכו' והא דאמרי' פ' שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) שבתות ויו"ט דלא סגי ליה דלא אכיל אם טעה חוזר וכו' אפשר בבישורא ופירי". ועיי' בר"ן שהוכיח דלא כזה מבסוגיא דברכות שם דדוקא ברי"ח ל"צ פת אבל ביו"ט צריך פת.

ובברכות שם כי התוס' בזה "שא"צ לאכול בסוכה אם לא ירצה אבל בשביל יו"ט צריך לאכול וא"ת מאי נפק"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכות ומיהו או' רבינו יהודה דנפק"מ כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר אבל אם בשביל סוכה וכו' בשאר ימים א"צ". ובר"ן כי עוד נ"מ בזה דאם משום יו"ט אי"צ שיעור יותר מכביצה כמו מדין סוכה.

ובערל"נ כי עוד מהלך בזה דנ"מ לתענית חלום דמותר ביו"ט (כדמבואר גם בתוס' שם) וה"ה בי"ד סעודות, אבל בלילה הראשונה אסור, וזהו שכי דאי בעי אכיל וכו' חוץ מלילה ראשונה. ועיי' בשם בעה"מ.

שם - ובכל הנ"ל מיושב ג"כ מה שהקי' כאן דלמ"ל דין לילה ראשונה מגז"ש דט"ו ט"ו, תיפו"ל משום חיוב סעודה ביו"ט. ובדרכים הנ"ל מיושב שבה יש חיוב גמור שאינו יכול להתענות, ומדין סוכה ואינו נפטר מדין מצטער כנ"ל. אבל מהלך הר"ן הנ"ל, עיי' בדבריו שם שכי לתלות ענין השיעור הנ"ל בד' התוס' בשם הירושלמי דלילה ראשונה סגי בכזית מכת הגז"ש, דעיי' חשיב ג"כ קבע לסוכה. [ובענין דין מצטער בלילה ראשונה, עיי' בתוס' בברכות שם שכי דכה"ג חייב לאכול בסוכה אחר שיפסקו הגשמים, ואילו ברא"ש שם כי דחייב לאכול בסוכה בגשם ואין פטור מצטער כלל ואיכמ"ל. ועיי' בפוסקים בסי' תרל"ט].

בד"ה חזר בו ר"א - "אצל חכמים וכו' ובהא מיהא פליג עלייהו דקסבר יש לה תשלומין וכו' אף ביו"ט אחרון כך פי' בקוני' ולישנא דישלים ואם השלים לא משמע כלל וכו' ועוד כיון דממצה ילפינן לא מצינן שיהא תשלומין למצה של לילה הראשון של פסח וכו' לכך נראה לפרש חזר בו ר"א ממה שהיה מצריך סוכה ולעולם י"ד סעודות בעי ובירושלמי משני אמר ר' אחא למצוה חשובה כלומר לכתחילה צריך לאכול בסוכה ואם לא אכל משלים בשמיני בלא סוכה". מבואר בדבריהם דלענין י"ד סעודות אי"צ סוכה דוקא ולכן מהני בזה תשלומין, וצ"ע שהרי ד"ז למד מקרא דתשבו כעין תדורו. ועיי' בזה בשג"א סי' ק"ב.

דף כ"ז ע"ב

תוד"ה כל האזרח - "משמע סוכה א' לכל ישראל שישבו בה זא"ז וא"א שתהא של כולם דלא מטי שוה פרוטה לכ"א אלא עיי' שאלה כך פי' בקוני' ועל חנם דחק דכיון דכתב לך למעוטי דשותפין משמע וכו' ואפי' אתרוג נמי דכתיב ב'י לכם לשון רבים אמרי' ביי"נ (ב"ב דף קלז:) האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית ונטלו א' מהם וכו' דלכם משמע שיהא כולו שלו ולא מקצתו". מבואר דפליגי רש"י ותוס' אם סוכה של שותפין חשיב "לכם". ובערל"נ כי דקו' התוס' להלן מציצית הכריחו לרש"י לוי' דחשיב "לכם" כה"ג.

ועיי' ריטב"א שכי דמשמע בגמ' דסוכה דומיא דאתרוג דל"מ בשל שותפין כמש"כ התוס' בשם הגמ' בב"ב. וכי' שם דלעולם מהני סוכה של שותפין לכו"ע אע"ג דל"מ אתרוג של שותפין, משום דגבי סוכה סגי

הערות ומראה מקומות פרק הישן

בזה שכאוי"א יכנס בשלו, משא"כ באתרוג שצריך לצאת בכל האתרוג. וכוונתו מבואר שם דכ"ה דין השותפות דכאשר כל שותף משתמש מתברר שמשתמש בשלו, עי' ר"ן בנדרים ר"פ השותפין שהאריך בזה. ועי' שפי"א שהק' דא"כ צ"ב מש"כ רש"י דאיי"כ שו"פ לכאוי"א, ולהנ"ל צ"ב דמ"מ כאוי"א קונה כולו בזמן שמשתמש בו ויש כאן שו"פ. ומת' שם דס"ל לרש"י דרשא זו דכל ישראל ראויים לישוב בסוכה א' בב"א, וכה"ג ל"ש דין הנ"ל דכאוי"א נכנס בשלו. ודבריו תמוהים שהרי רש"י עצמו כ' דמיי"ר בזה"ז.

ובמה שהק' שם ע"ד רש"י, ע"ש בדבריו דבמאור שהק' כן משום שלמד בכוונת רש"י דבלי שו"פ אי"כ לכם משום דבעינן דין ממון, ולענין זה הק' דמהני ברירה זו. אמנם יעויין מנ"ח מצ' שכ"ה אות ט' שכי' להק' ע"ד רש"י דא"כ איך יוצאים בערבה היום שאין בכל בד שו"פ ע"ש. ובהערות הגריש"א כ' ליישב בזה דכוונת רש"י דל"ש שותפות בלי השתתפות של שו"פ לכאוי"א, ובזה מיושב קו' השפ"א וצל"ע.

בא"ד - "ותימה דלר"א דבעי סוכה שלכם אין שנים יוצאין בסוכה א' לעולם ויהא צריך לכל בני הבית סוכה לכאוי"א ושמא הוה מרבי מדכתיב תשבו כעין תדורו שיכולים לישוב יחד בסוכה אחת". ובריטב"א כ' ליישב ע"ד הנ"ל בשמו דלעולם מהני שותפות לכו"ע בזמן שיש שו"פ לכאוי"א. וע"ש שכי' לבאר לפ"ז ראית הגמ' מקרא דכל האזרח דמהני סוכה שאולה, משום דמשמע מקרא דכל ישראל יוצאים בזה"ז כנ"ל ואי"ז שייך א"כ בשאולה ע"ש.

מכלל דבחדש ושבת מיחייב איניש לאקבולי אפי רבי' - צ"ב דמנין חיוב זה ברגל דלא כתוב בקרא. ובריטב"א פי' שכי' דוקא שבת כשהוא בתוך התחום, ולמדים מינה לרגל כשהוא מחוץ לתחום ע"ש. ועי' שפי"א שהק' דא"א ללמוד יו"ט משבת, שהרי ביו"ט יש סברא שצריך לשמוח עם אשתו כמש"כ בגמ'. ע"ש ובערל"נ מש"כ בזה. וע"ע בטו"א ר"ה דף ט"ז ע"ב שכי' לפרש דשבת היינו יו"ט וחדש היינו ר"ה ע"ש.

וע"ע בנודב"י תני' או"ח תשו' צ"ד שכי' דחיוב זה הוא דוקא בזמן הבית, ועי' נימוקו שם עפ"ד הגמ' קידושין דף ל"ג דאסור לעמוד לפני רבו יותר בפעם א' שחרית וא' בערב דלא יהא עדיף רבו משכינה. וכ' שם דלפ"ז צ"ל דר"א היה בזמן הבית. וכבר הק' בזה דא"ז מתיישב לפי חשבון השנים. ולכאורה יש להוכיח כן מד' הגמ' כאן שכי' דא"א לקבל פני רבו כיון שצריכים להיות בבית, ואם היה ביהמ"ק בלא"ה יש חיוב לעלות לשם ברגל, וע"כ שלא היה בזמן הבית.

דף כ"ח ע"א

הזיקוני לומר - עי' מהרש"א שהעיר דג"ז היה הנהגות ר' יוחנן כדמבואר בגמ'. וכ' דמ"מ לא שמעם בפירוש מפי רבו אלא שראהו מתנהג כך, ולכן לא אמרם עד שהזיקו לומר אותם. וע"ש עוד מהלך בזה. וידועים ד' רה"י הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל שהק' בזה ממש"כ במק"א שהיה ר"א יושב ודורש דברים שלא שמעתן אוזן מעולם, והק' דל"ש לו' כן אם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. ומת' בזה שהכוונה שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, דל"ד נקט אלא שאמר רק דבר שרבו היה אומר. ולד' המהרש"א אינו כן.

דף כ"ח ע"ב

ושמאי מחמיר - עי' ריטב"א שהק' בזה דל"ש כה"ג חומרה כיון דלא שייך חיוב על הקטן עצמו, וגם לא שייך חיוב חינוך כה"ג, כיון דמיי"ר בתינוק בן יומו ממש (כדמשמע ממש"כ וילדה כלתו). ומכאן זה הוכיח דע"כ אין הכוונה שהחמיר על עצמו אלא שכ"פ לדינא. ובאחרונים מביאים רא"י לדבריו מד' הגמ'.

הערות ומראה מקומות פרק הישן

ביבמות דף ט"ו ע"א שהק' ממעשה דב"ש על מ"ד שלא עשו ב"ש כדבריהם, ואם הכוונה שהחמיר ע"ע לא שייך להק' מזה. ועוד מביאים ד' המהרש"ל שם שכי' שהיה לכלתו שם עוד תינוק גדול יותר.

ובריטב"א כ' ב' מהלכים בדעת ב"ש, א' - שזה חיוב על האב מצד ישיבת סוכה שלו דבענין כעין תדורו איש וביתו (אע"ג דמבואר לעי' בגמ' דאי"ז מחייב את האשה לישב בסוכה, וע"ע פנ"י שכי' סברא לחלק), וב' - דלעולם חיוב זה הוא מצד חינוך הבן, ואה"נ דכל היכא דאפשר ושייך בדבר חייב לחנכו, ובסוכה אפי' תינוק יכול ליכנס. ודעת החולקים דכ"ז שצריך לאמו אי"ז בכלל השייכים במצות סוכה.